

Дмитро Щерба
викладач, Житомир

Парадигматична організація термінологічних субполів (на прикладі термінополя “Комп’ютерна безпека”)

Сучасний розвиток термінознавства активізує лексико-семантичні дослідження новітніх фахових мов, які характеризуються високою термінологічною насиченістю. Особливості дослідження фахових мов висвітлюються в доробках цілої низки вітчизняних та зарубіжних вчених, з-поміж яких особливу роль відіграють праці О.О. Реформатського, Г.О. Винокура, В.В. Виноградова, Д.С. Лотте, Б.Н. Головіна, Т.Л. Канделаки, Е.Ф. Скороходько, Т.Р. Кияка, В.І. Карабана, В.А. Татарінова та ін. Але осторонь ще залишаються новітні фахові субмови, становлення яких відбувається в останні десятиріччя.

Фахова мова як “сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються у професійно замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері” [4, с.104] являє собою певне термінополе, яке, в свою чергу, має ієрархію субполів, пов’язаних між собою внутрішньосистемними зв’язками. Тому аналіз будь-якої фахової мови слід починати з виявлення термінологічних субполів, що складають її поннятеву базу.

Значення слова, залежить тією чи іншою мірою від значень інших семантично пов’язаних із ним слів, від місця слова в лексико-семантичній парадигмі, тобто від його парадигматичних відношень. Парадигматичні відношення в лексико-семантичній системі – це відношення між словами і групами слів на основі спільності або протилежності їх значень [1].

Найбільшим парадигматичним об’єднанням є лексико-семантичне поле. Термінологічна поле є одним з різновидів й має всі його родові характеристики, насамперед те, що це “спосіб відображення системної організації словника”[2].

Влучною, на наш погляд, є також дефініція М. Кочергана: “Лексико-семантичне поле – це сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ. Це слова, пов'язані з одним і тим самим фрагментом дійсності” [3: 115]. Такі поля характеризуються зв'язком слів або їх окремих значень, системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Лексико-семантичне поле має своє ядро і периферію. У ядрі містяться найважливіші слова, вони пов'язані між собою сильними семантичними відношеннями й утворюють синонімічні, антонімічні і родо-видові групи. На периферії містяться функціонально менш важливі слова, які, як правило, належать і до іншого лексико-семантичного поля.

Як зазначає Костенко Л.М.: “Поле - це своєрідне середовище існування терміна. Тільки в межах цього поля він виявляє своє значення. Приналежність до певного поля є найістотнішою ознакою, що відрізняє термін-слово від звичайного слова. Поле для терміна - це система понять, до якої він належить” [5: 12]. На відміну від слів загальної лексики, терміни в кожному полі поєднуються між собою певним чином, їх значення обмежені специфікою кожного поля.

А.А. Реформатський відзначав, що термін – завжди член якоїсь термінології, в межах якої він однозначний. Термінологічне поле заміняє йому контекст. В своєму термінологічному полі термін-слово набуває точності та однозначності, а за його межами втрачає ознаки терміна. Терміни можуть перебувати поза контекстом, якщо відомо членами якої термінології вони є. Терміни отримують однозначність не через умови контексту, а через приналежність до даної термінології. Саме тому на відміну від слів-нетермінів слова-терміни не залежать від контексту.

Терміни сучасної лексики перебувають у певному лексико-семантичному взаємозв'язку. Зрозуміло, що більш досконало вивчити лексичну систему можна, об'єднавши цілі групи слів за спільністю теми або за сферою вживання. За умови розгалуження фахової мови, її поняттєва структура може

мати декілька ступенів диверсифікації. Так, кожне з субполів може мати свою власну семіотичну архітекτονіку, тобто виступати вже гіперонімами.

Так, структура поля “Комп’ютерна безпека” складається з цілого ряду субполів, що обіймають лексику окремих категорій та процесів, таких як: *national security* «національна безпека», *international security* «міжнародна безпека», *data security* «безпека даних», *network security* «мережева безпека», *information security* «інформаційна безпека», *financial security* «фінансова безпека», *human security* «гуманітарна безпека», *food security* «продовольча безпека» та ін. Але й, в свою чергу, воно є гіпонімічним до поля “Комп’ютерні технології”, разом з іншими субполями як то “Комп’ютерна графіка” тощо.

Аналізуючи систему термінів, що обслуговують ту чи іншу галузь, встановлюючи внутрішньосистемні зв’язки між ними, ми можемо згрупувати поняття у низку субполів, що характеризуватимуться спільною інтегруючою семою. В результаті нашого дослідження нами було опрацьовано понад 20 спеціалізованих словників та енциклопедій, а також більше 120 статей в фахових англomовних періодичних виданнях та мережі Інтернет. Таким чином, нами було виокремлено в англійському термінополі “Комп’ютерна безпека” наступні термінологічні субполя, а саме:

1) Види безпеки (Types of Security): *national security* «національна безпека», *international security* «міжнародна безпека», *data security* «безпека даних», *network security* «мережева безпека», *information security* «інформаційна безпека», *financial security* «фінансова безпека», *human security* «гуманітарна безпека», *food security* «продовольча безпека» тощо;

2) Гарантія безпеки (Security assurance): *guarantee* «гарантія», *decryption* «розшифрування», *decision-making* «прийняття рішень», *defense* «захист, оборона»;

3) Протиміри (Countermeasures): *fortification* «укріплення», *camouflage* «камуфляж», *anti-ballistic missile* «антибалістична ракета», *anti-aircraft radar* «протиповітряний радар»;

4) Комплексний захист (Defense in depth): *disaster recovery plan (DRP)* «план відновлення даних», *emergency relief operations* «ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій», *strategic line of communication* «лінія стратегічного зв'язку», *collective self-defense* «колективна самооборона»;

5) Ризик (Risk) – *potential loss* «потенційна втрата», *risk evaluation* «оцінювання ризику», *attack risk* «ризик збройного нападу», *multi-hop problem* «ризик одночасної атаки декількох платформ»;

6) Загроза (Threat) – *crisis severity* «серйозність кризи», *economic mobilization* «економічна мобілізація», *stabilization force* «стабілізаційні сили», *crisis situation monitoring* «спостереження за кризовою ситуацією», *outside threat* «зовнішня загроза»;

7) Вразливість (Vulnerability) – *state of emergency* «надзвичайний стан», *hazard* «небезпека», *antiterrorism* «антитерористичні заходи», *vulnerability of a state* «вразливість держави», *force protection* «захист сил», *boot sector virus* «вірус сектору завантаження», *backup data* «резервні дані», *bastion host* «вузел-бастіон», *sanctuarisation of a territory* «недоторканність території».

Треба зазначити однак, що такі субполя не є замкнутими, бо поняття, що вони містять, можуть згодом змінюватися під впливом науково-технічного прогресу, а відтак, буде змінюватися й наповнення цих полів. Термінополе “Комп’ютерна безпека” являє собою цілісний організм із своєрідною понятійною базою та з відповідними засобами мовного вираження, що має свою низку термінологічних субполів, які й складають її поняттєве ядро. Таким самим чином, на нашу думку, слід розпочинати аналізування будь-якої фахової мови, переходячи згодом вже до виокремлення і класифікації субполів більш вищого порядку. Результатом таких дій і буде отримання цілісної картини щодо семантичної сутності тієї чи іншої фахової мови.

Список використаних джерел та літератури

1. Бронських С.В. Система і структура лексичного рівня мови та лексико-семантичні єдності.

http://www.rusnauka.com/34_VPEK_2012/Philologia/3_121259.doc.htm

2. Шевченко І.Г. Теорія лексико-семантичного поля у дослідженнях мовознавців. <http://intkonf.org/shevchenko-ig-teoriya-leksiko-semantichnogo-polya-u-doslidzhennyah-movoznavtsiv/>
3. Кочерган А.Н. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2006. – 287 с.
4. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 32. – Житомир, ЖДУ, 2007. – С. 104-108.
5. Лексико-семантична та словотвірна структура української термінології садівництва: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л.М. Костенко ; Запоріз. нац. ун-т. — Запоріжжя, 2005. — 22 с.